

Svoboda

„Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovni v důstojnosti i právech.“

Toto je první věta prvního článku Všeobecné deklarace lidských práv. Její ratifikací 10. prosince 1948 byla postavena lidská práva do popředí před zákony jednotlivých zemí. Ve prospěch deklarace hlasovalo 48 z tehdy 58 členů Organizace spojených národů – Československo bylo jednou z osmi zemí, které se zdržely hlasování. Tato deklarace by měla být univerzální, tudíž platící pro všechny, včetně Československa a dalších států východního bloku, kde často ani tato první věta nebyla dodržována.

Podle této deklarace se všichni lidé rodí svobodní. Co ale vůbec je ta svoboda? Etymologicky můžeme vysledovat původ tohoto slova až k rekonstruovanému praindoevropskému suobh- (svůj) s příponou -oda. Znamená tedy něco svého.

V anglickém originále zní však první věta „All human beings are born free and equal in dignity and rights.“ Anglické slovo *free* má ale odlišný základ než slovanská *svoboda*. Etymologicky vzniklo z praindoevropského *preyH- (drahý, milovaný). Milovaný a svobodný jsou sice zdánlivě úplně jiná slova, ale nejspíše tato proměna pochází z dob, kdy pro germánské kmeny byli lidé z jiného kmene nepřátelé – potenciálně nesvobodní zajatci nebo otroci; zatímco členové jejich kmene, jejich blízcí a milovaní, byli ti svobodní.

V době vydání Deklarace měla OSN pět úředních jazyků: angličtinu, francouzštinu, ruštinu, španělštinu a čínštinu. *Svobodní* je vyjádřeno ve francouzské i španělské Deklaraci slovem *libres*, jež pochází z praindoevropského *h₁lewd^h- (lidé) a do románských jazyků přešlo přes latinu, kde se vyskytuje podobný úkaz jako v germánské větvi, neboť v latině *liberī* může znamenat buď svobodní muži, nebo je to označení pro děti – tedy někoho, ke komu máme blízký citový vztah.

Posledním úředním jazykem je čínština. Zde byl pro svobodu v Deklaraci použit znak 自由, který pochází z japonštiny a skládá se ze znaků 自 (sám sebe) a 由 (z). Jejich kombinace tedy původně označovala něco pocházejícího ze sebe sama.

V dnešní době má svoboda mnoho definic a probíhají diskuze o tom, která je nejlepší či zda je vůbec možné svobodu definovat. Přesto z těchto etymologií vidíme, že v různých jazycích může mít různé konotace, ať už si je rodilí mluvčí uvědomují nebo ne. Ve všech germánských a románských jazycích se vyskytuje význam, který svobodu spojuje s někým milovaným. Pouze ve slovanských jazycích jde o něco svého – něco, co každý vlastní.

Možná právě tato drobná konotace v našem jazyce usnadnila práci komunistickému režimu, když probíhalo znárodnění a na soukromý majetek bylo pohlíženo negativně, a tak byla silně omezována i svoboda – tedy něco svého všech lidí. Tehdy byla svoboda pouze pro odvážné, kteří se nebáli promluvit proti režimu, často za cenu odnětí své fyzické svobody a někdy dokonce smrti.

V dnešní době v naší zemi již panuje svoboda slova a nikdo nemůže být trestně stíhán za vyjádření svého názoru. Proč tedy skoro vždy slyšíme pouze jeden, občas možná dva či tři názory na určitou problematiku? Pochopitelně se většina lidí shoduje buď s jedním názorem nebo s druhým. V moment, kdy se však někdo rozhodne nesouhlasit s převládajícími názory ve svém okolí, je pranýřován na

sociálních sítích a jeho myšlenka je okamžitě odsouzena. Příště už si tato osoba obvykle rozmyslí, zda se projevit nebo ne – bohužel již často své myšlenky radši nikomu nesdělí.

Kant se zabýval otázkou osvícenství, považoval je za oproštění se od sebou zapříčené nesvéprávnosti – podle něj nedostatku rozhodnosti a odvahy člověka myslet sám za sebe. *Sapere aude!* je sice krásné heslo, ale Kant viní za jeho nedodržování lenost a zbabělost, zatímco já s ním nesouhlasím. Jistě by i Kant uznal, že za komunistického režimu byla situace jiná než za jeho života. Pro některé byla tehdy nesvéprávnost způsobena pudem sebezáchovy, který jim říkal, že nevybočovat a stát se nemyslíci součástí stáda je způsob, jak bez úhony přežít. Avšak podle mě ani v současnosti nemusí jít o nedostatek rozhodnosti a odvahy. Z předcházejícího příkladu plyne, že naše svoboda slova je často jen zdánlivá. Společnost sama určuje hranice toho, co smí být vysloveno a co ne. A lidé se někdy po špatné zkušenosti, kdy se odvážili myslet a vyjádřit své myšlenky, radši uzavrou do bezpečí nesvéprávnosti.

Možná za naši společenskou nesvobodu částečně může už naše výchova, možná i naše školství, které sice tvrdí, že nás připravuje na vysokou školu, úspěšnou kariéru – prostě na život. Ale jediný způsob, jak se toho snaží dosáhnout, je donucení studentů se naučit nazpaměť množství informací. Kdo si zapamatuje více, dostane lepší známku a automaticky je považován za inteligentního. Ten, kdo má o něco horší paměť, ať je jeho IQ jakkoli vysoké, je hned považován za méně chytrého. To je přirozeně na škodu, protože tento „méně chytrý“ student to obvykle přijme jako pravdu a odradí ho to od vyvíjení větší snahy i v předmětech, kde by mohl uspět, protože jsou o něco méně založeny na memorování informací. Tohoto „méně chytrého“ studenta to také může celkově odradit od dalšího samostatného uvažování a upadne tak vlivem okolí, ne svou vlastní chybou, do nesvéprávnosti. Nevěří si, že je chytrý natolik, aby sám něco vymyslel, a tak se ani nepokusí a radši jen přijme veškerá fakta, která jsou mu sdělena, tak jak jsou. Tím se stane členem většinové části společnosti, která si ani neuvědomuje, že by si dokázala utvořit vlastní názor a radši jen papouškuje jeden z názorů, který zrovna převládá ve společnosti a zároveň odsuzuje všechny, kdo zastávají jiný pohled na věc.

Je tento „méně chytrý“ student schopen vymanit se ze své nesvéprávnosti? A dokáže si „inteligentní“ student utvořit vlastní názor? Oba jsou od malička vedeni pouze k opakování informací, ale nikdo jim nikdy neřekl, aby zkusili myslet i sami za sebe. Poté když po nich najednou někdo prvně bude chtít, aby řekli, co si sami myslí, často neví, co si počít. Najednou ani „inteligentnímu“ studentovi nestačí, že umí vyjmenovaná slova, ví, co je to Maslowova pyramida, a navíc rozezná slona afrického od slona indického – najednou má jeho mozek myslet, ne pouze ukládat fakta. Většina mladých lidí se s tím vyrovná jediným způsobem, který zná – zopakují názor, který již někde četli nebo slyšeli a zapamatovali si jej.

A jak poznáme, že se to nestává i lidem, kteří se o sobě domnívají, že přemýšlí a mají vlastní názory? Jsme neustále ovlivňováni vnějšími vlivy – média nám přináší aktuality z celého světa, sociální sítě nás zásobují bez přestání zprávami o životech našich přátel a celebrit, ve škole jsme zasypáváni množstvím různých faktů. Ve výsledku jsme přehlaceni informacemi. Důsledkem je, že občas nějaký názor, který jsme četli či slyšeli, považujeme za náš vlastní. Řešení této situace zatím neznáme, avšak za první krok považuji samotné uvědomění si možnosti, že naše názory nejsou naše.

Vše, co jsem zde uvedla samozřejmě neplatí pro všechny. Domnívám se, že je lidskou přirozeností přemýšlet. Aristoteles dokonce tvrdí, že právě tím se člověk odlišuje od zvířete – je schopen samostatného uvažování. A proto také existuje mnoho lidí, které nezastavil náš způsob výuky ani

strach z odsouzení společností, a naplno využívají své svobody. Otázkou zůstává, kolik těchto lidí mezi námi je.

Oficiálně jsme sice svobodný stát a národ, ale ne vždy to znamená, že opravdu žijeme svobodně. Jsme uvězněni společností, která nás vychovává a neustále obklopuje, a většinou to ani sami nevíme. Dosáhnout Kantova osvícenství tak může jen ten, kdo je schopen si uvědomit svou vlastní nesvobodu a odváží se vystoupit ze své nesvéprávnosti.